

SUPERVIVENTS I RESISTENTS

CATALUNYA 1939-1959

EL CAS DE MANRESA

El 2019 fa 80 anys que la cruel dictadura franquista s'imposà a Catalunya. La finalitat d'aquesta exposició no és passar comptes amb les múltiples formes de repressió del règim sobre la població. Al contrari, l'objectiu és mostrar com, en les pitjors condicions que es van viure als primers vint anys de la dictadura, la gent va trobar formes de sobreviure i de resistir. Amb grans esforços familiars i laborals i ni que fos des de la recuperació d'uns mínims trets de catalanitat i d'activitats culturals alliberadores de l'asfíxia imperant.

«Ha sido tomada Manresa. ¡Cuántos recuerdos trae a la memoria este nombre! Las famosas Bases de Manresa no han sido ajenas al deplorable proceso político que estamos ahora liquidando a punta de bayoneta. La unidad de España se rehace a sangre y fuego.»
Publicat a El Correo Español-El Pueblo Vasco, 25 de gener de 1939, l'endemà de l'entrada de les tropes franquistes a Manresa.

Agraïments a:

memoria.cat

Associació Memòria i Història de Manresa

Amb el suport de

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

independència i progrés

fundació

El contingut d'aquesta exposició és una aportació col·lectiva de: Joan Badia, Lluís Calderer, Francesc Comas, Domènec Cucurella, Josep Huguet, Lluís Matamala, Conxita Parcerisas, Ignasi Perramon i Joan Maria Serra. I el suport especial de Carme Pujol i Josep Vall.

L'EXILI I LA SEVA RESISTÈNCIA

Alguns ciutadans adeptes a la República van marxar sols o amb la família cap a l'exili per evitar ser represaliats. No hi ha encara xifres d'exiliats manresans. Segons estudis de Memòria.cat, d'un total de 326 desapareguts, 144 tingueren com a possible destí l'exili: 133 a França, 3 a Argentina, 3 a Mèxic, 2 a Itàlia i un a Bèlgica, EUA i Alemanya.

La majoria dels exiliats tingueren feina a subsistir, però molts s'involucraren en la resistència política o cultural. A Europa alguns s'allistaren al maquis o als exèrcits aliats fins al 1945. Tot i que es coneixen poques trajectòries individuals, en el període 1939-1945 podríem fer aquesta classificació:

1) Els qui es van exiliar en un primer moment, però van poder i voler tornar sense estalviar-se represàlies. La majoria, gent anònima.

2) Els qui es van exiliar a Europa i van tenir la desgràcia de ser deportats a camps de concentració nazis, d'on molts ja no sortiren. Dels 11 supervivents manresans dels camps, només tres tornaren a Catalunya:

Joaquim Amat-Piniella, escriptor i periodista. Deixà el testimoni de la terrible experiència a Mauthausen a *K.L.Reich*, l'obra més important de l'anomenada «literatura concentracionària» en llengua catalana.

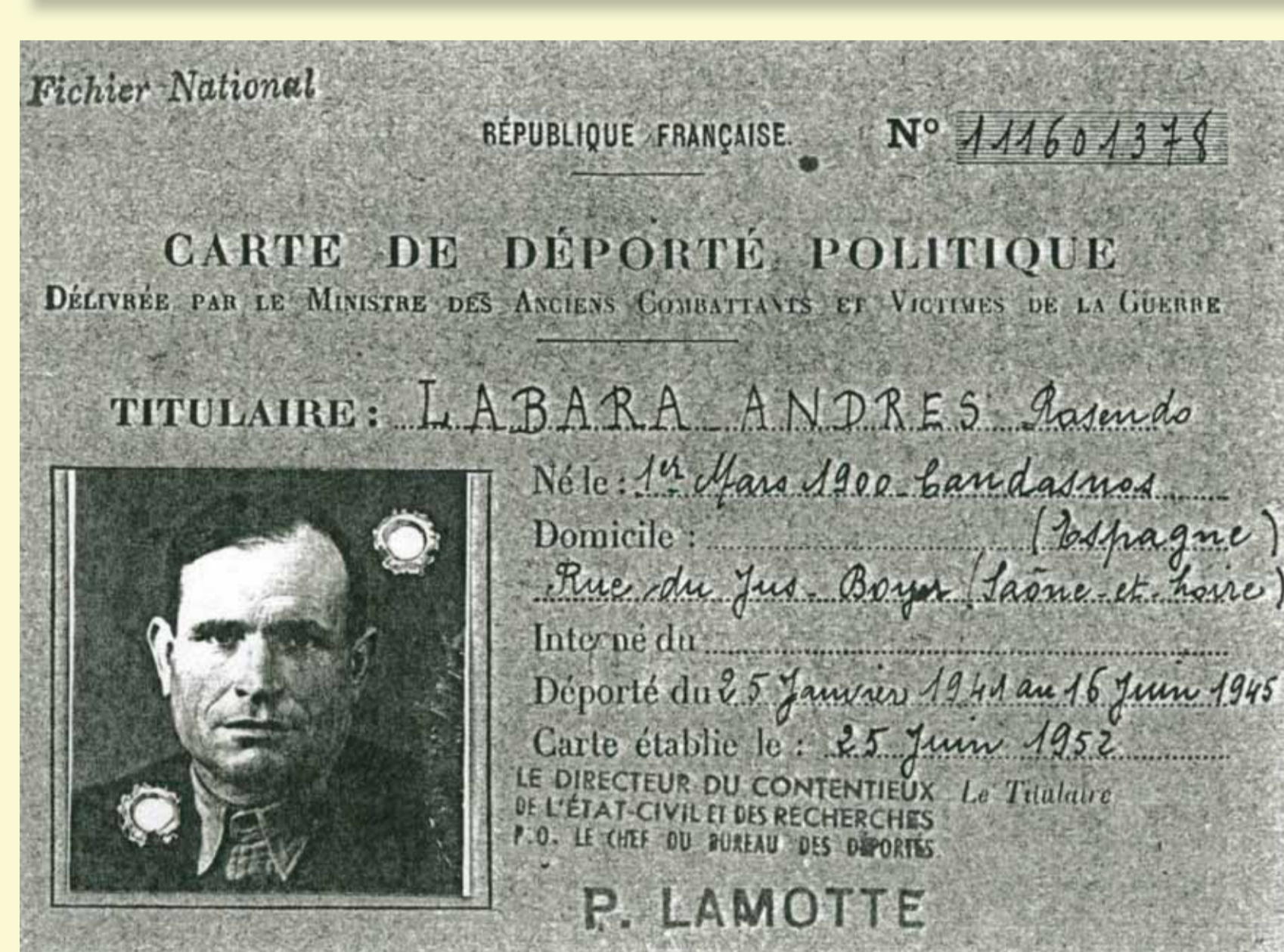
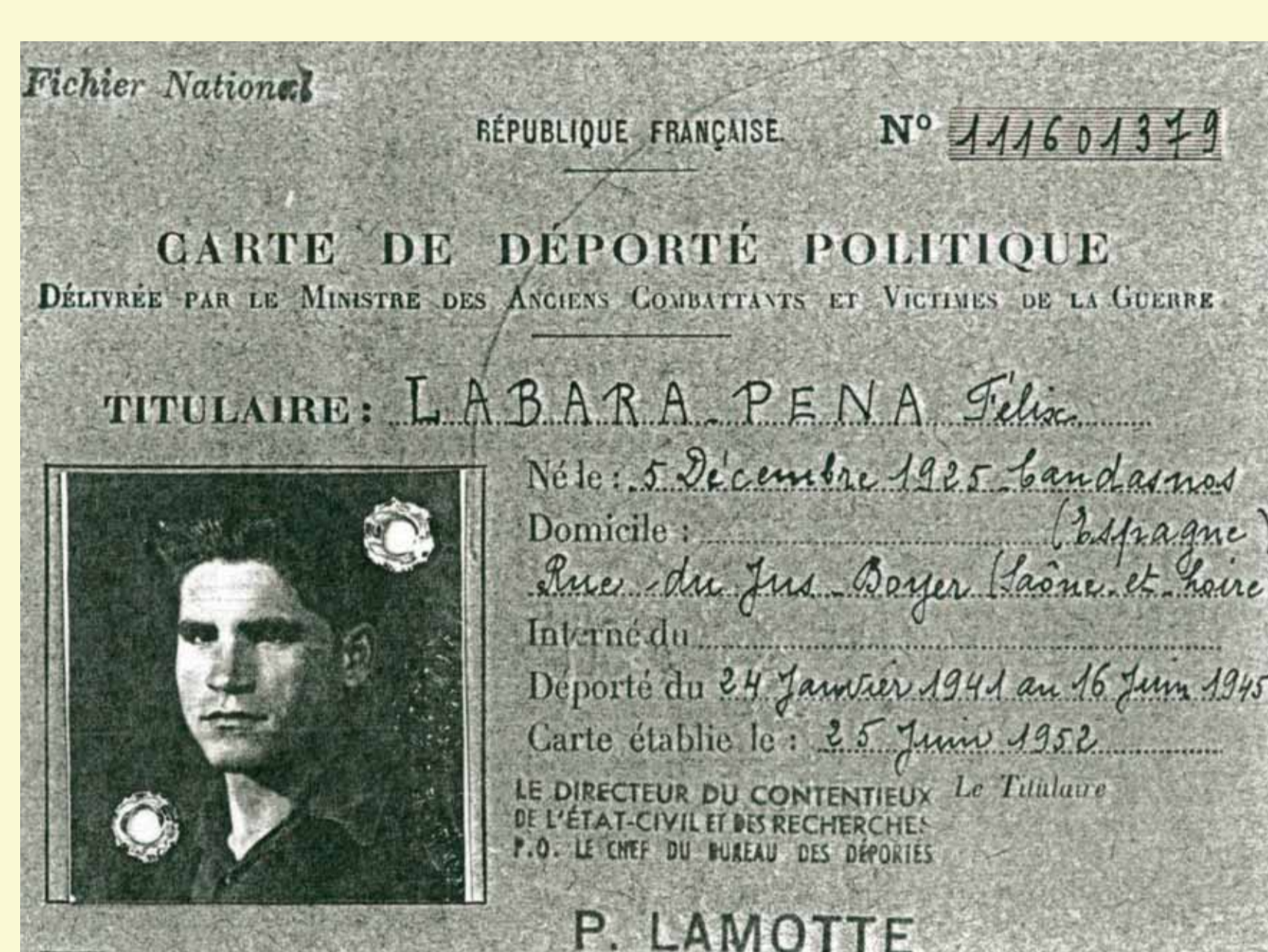
Jacint Carrió i Vilaseca, poc abans de morir, publicà el llibre de memòries *Manresa-Mauthausen-Gusen. Deportació i retorn d'un home compromès amb la llibertat*.

Josep Señal i Esclusa, milicià i soldat republicà exiliat. Intern al camp d'Steyr. Tornà a Manresa i es reclougé en un exili interior.

Els 8 restants s'exiliaren a França. D'aquests ressaltem:

Josep Pons, exiliat a França, s'hi casà. Va treballar per al partit comunista francès. Va ser membre de l'Amical francesa d'antics deportats de Mauthausen i va ajudar les famílies dels companys morts que eren a Espanya a gestionar les indemnitzacions que el govern de la República Federal d'Alemanya va concedir.

Àngel Sánchez, instal·lat a Annecy.

▲ 1952. Carnets de deportat polític emesos per la República Francesa. (Font: Arxiu particular de Patricia Grapeloup-Labara).

Rossend i Fèlix Labara, pare i fill, exiliats al poble de Boyer. Van sobreviure fent de paleta i treballant en una foneria.

3) La resta d'exiliats visqueren majoritàriament a França com:

Ferran Planes i Vilella. Escriptor. Va publicar *El desgavell* (1969), memòries personals sobre l'ocupació alemanya de França, l'exili i la primera postguerra.

Ramon Martí i Farreras. Dibuxant, pintor, caricaturista, periodista i cinematògraf. Detingut per participar en els Fets de Prats de Molló, amb Francesc Macià. Socialista. S'instal·là a Carcassona, on visqué fins a la seva mort.

Gumersind Sanmartí i Prat. Regidor i tinent d'alcalde de l'Ajuntament. Va morir a Andorra.

4) Els exiliats que van poder fugir a Amèrica. Van ser gent més benestant o càrrecs institucionals. En el cas manresà es coneixen:

Jaume Serra i Hünter, rector de la Universitat de Barcelona, diputat i regidor d'ERC. Marxà a Mèxic. El 1940 fou designat membre del primer òrgan de la Generalitat a l'exili, el Consell Nacional de Catalunya, presidit per Lluís Companys. Va ser director de la Revista de Catalunya i autor d'obres d'assaig i de centenars d'articles de filosofia publicats a l'Enciclopèdia Espasa.

Francesc Farreras i Duran, regidor a Manresa i diputat d'ERC. S'exilià a Mèxic, on liderà indústries farmacèutiques. Col·laborà amb l'Orfeó Català. Creà les Edicions Catalanes de Mèxic i les Monografies Bages. El 1954 fou elegit president del Parlament de Catalunya a l'exili. El 1980, a la vetlla de les eleccions del nou període democràtic, renuncià a la presidència del Parlament.

Lluís Prunés i Sató, exconseller de la Generalitat, es refugià el 1938 amb la família a la capital de Cuba, on es dedicà a la indústria i al comerç. Fou una destacada figura del Centre Català i patrocinador dels Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a l'Havana el 1944.

Joaquim Bohigas i Serramalera, advocat, regidor d'ERC, maçó, president de l'Audiència de Girona. Exiliat a Mèxic, on es va dedicar al negoci de l'adoberia. Va col·laborar, entre altres publicacions, a *Pont Blau* i *Endavant*.

Ignasi Canadell i Cantarell, president d'ERC a l'Hospitalet i dirigent nacional de les JEREC durant la Guerra Civil. Exiliat a Mèxic.

Llorenç Perramon i Playà, militant d'ERC amb diversos càrrecs d'ordre públic a la Generalitat. S'establí a Mèxic. Membre de l'Orfeó Català. El 1944 fou un dels signants, com a secretari de la Comunitat Catalana de Mèxic, de la renovació a l'exili de Galeuzca, l'acord entre les forces catalanes, basques i gallegues.

Josep Prat i Canudas, president comarcal d'ERC. Exiliat a Mèxic.

Francesc Senyal i Ferrer, fundador del diari *El Dia*, portaveu d'ERC Manresa. S'exilià primer a Nova York i després a Mèxic, on col·laborà assíduament amb l'Orfeó Català.

Jaume Senyal i Ferrer, fundador del Centre Republicà Catalanista de Manresa. Exiliat a Mèxic, on el 1944 fou un dels signants, en nom d'Esquerra, de la renovació a l'exili de Galeuzca.

2

ELS INTENTS DE RECONSTRUCCIÓ DELS SINDICATS

Amb el triomf dels franquistes l'any 1939, els sindicats van quedar pràcticament aniquilats. Molts dirigents sindicalistes es van exiliar i només van quedar a Catalunya petits nuclis.

Els convenis col·lectius van quedar prohibits. La vaga es va convertir en delictes de sedició. Es vivia una situació de fam i misèria. Des de les estructures oficials del règim, la Falange Española va crear un sindicat únic destinat a controlar els treballadors i sotmetre'ls als empresaris.

A Manresa la CNT va fer diversos intents de reorganitzar-se els anys 1942 i 1946. Però aquest últim, que havia estat més ampli, va acabar amb més de 20 persones detingudes per la policia del règim.

Fins a mitjan anys seixanta no va renéixer el moviment sindical a la nostra ciutat i a la comarca del Bages. I ho va fer amb la creació de Comissions Obreres, a Manresa i a Sallent.

L'INICI DE L'OBRRERISME CATÒLIC

L'any 1946 va néixer la HOAC (Hermandad Obrera de Acción Católica), propiciada per l'església per a l'evangelització i la reconciliació amb la classe obrera. El seu impulsor va ser el català Guillem Rovirosa. La HOAC es va implantar de seguida a Manresa, va créixer i es va organitzar entorn de les parròquies. Va vetllar molt per la formació tant religiosa com social dels seus militants, pel seu compromís com a treballadors. Va fer una intensa feina de propaganda amb actes públics i repartint més de 500 exemplars de la revista quinzenal de la HOAC "Tú", en què es van publicar articles a favor del dret

a la vaga, de denúncia del preu especulatiu del pa, contra els baixos salaris o la manca d'habitatge.

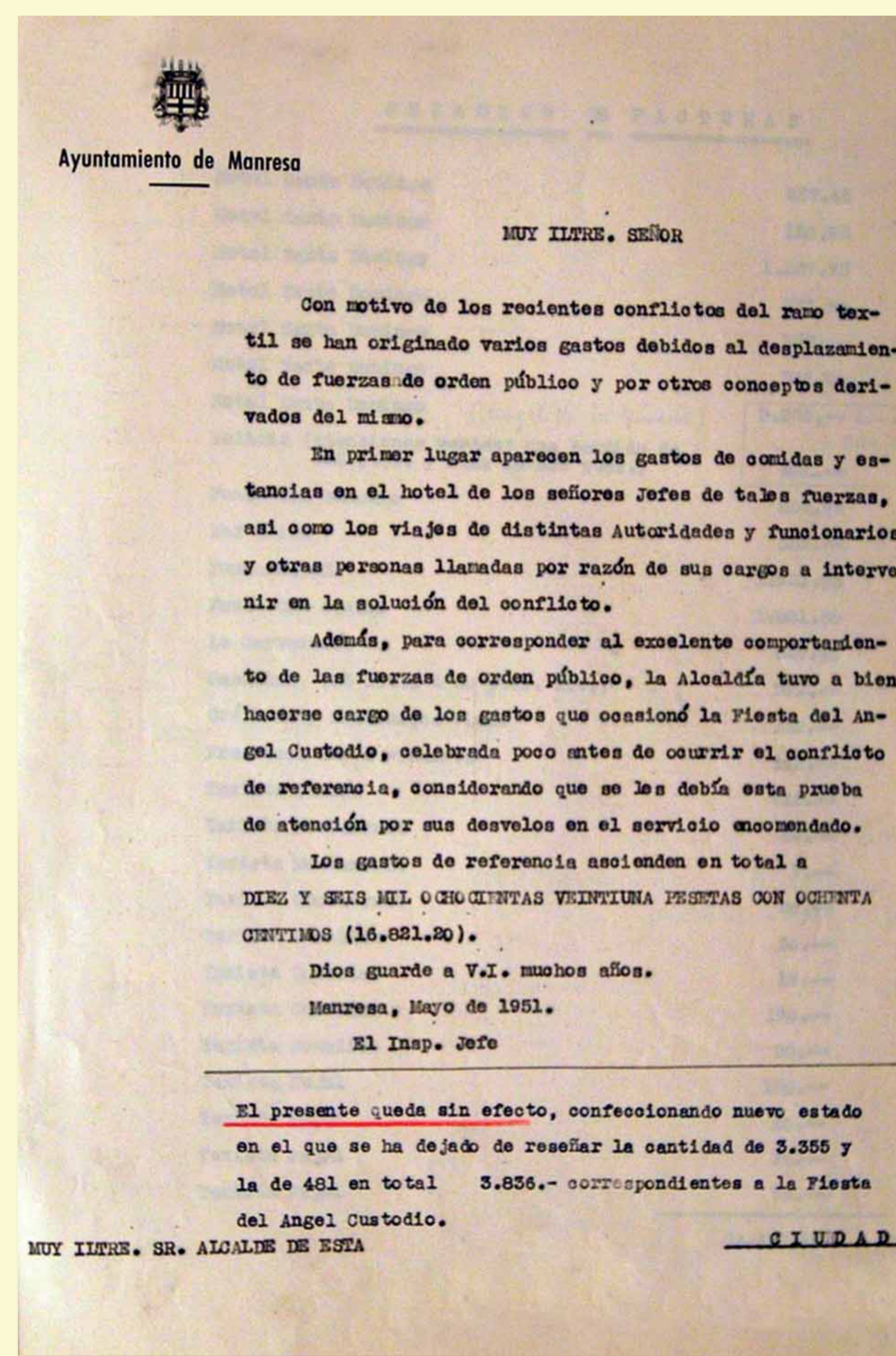
Als anys seixanta, a nivell estatal, els militants de la HOAC van tenir un paper fonamental en el naixement dels nous sindicats com CCOO i USO.

LA VAGA DE LA FÀBRICA NOVA DE L'ANY 1946

Probablement aquest fou el fet més emblemàtic de la resistència de la classe obrera i símptoma d'un cert renaixement del moviment obrer a Manresa. El 25 de gener de 1946 va començar a la Fàbrica Nova una de les primeres grans vagues a l'Estat Espanyol en època franquista. Va durar fins al dia 31 i va ser protagonitzada per les dones treballadores.

L'aturada va començar quan les obreres van exigir que no se'ls descomptessin les hores perdudes per causa dels freqüents talls d'electricitat, i un augment de sou. El dia 28 la vaga es va generalitzar a totes les fàbriques de la ciutat, fet que va alarmar les autoritats franquistes. Les treballadores van aconseguir que l'empresa acceptés les seves reivindicacions.

En acabar la vaga hi hagué detencions de les obreres que s'havien destacat i d'antics cenetistes. Fins a l'any 1960 hi hagué altres vagues a Sant Joan i a Manresa, que no sempre van acabar amb èxit per als treballadors.

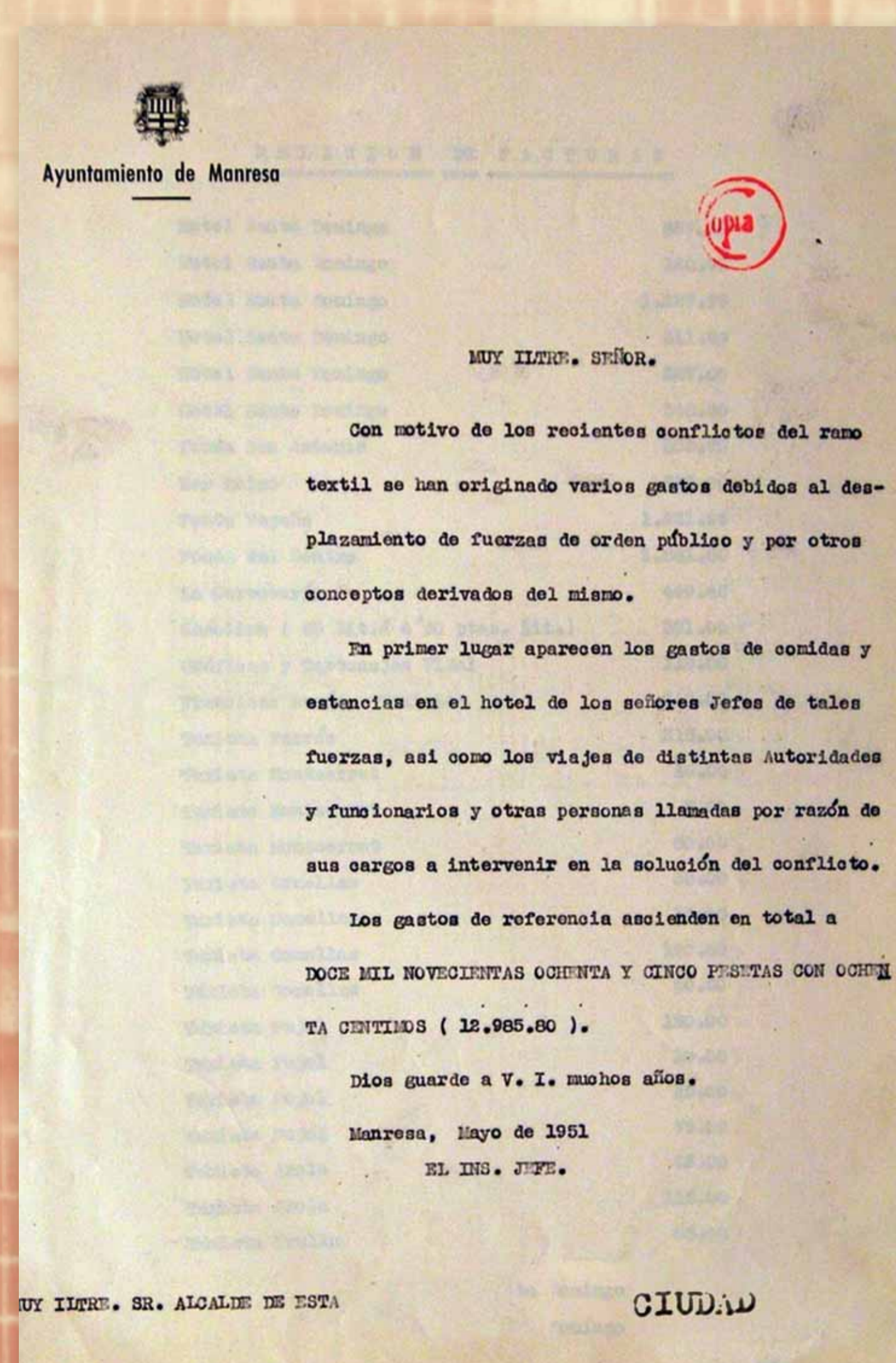
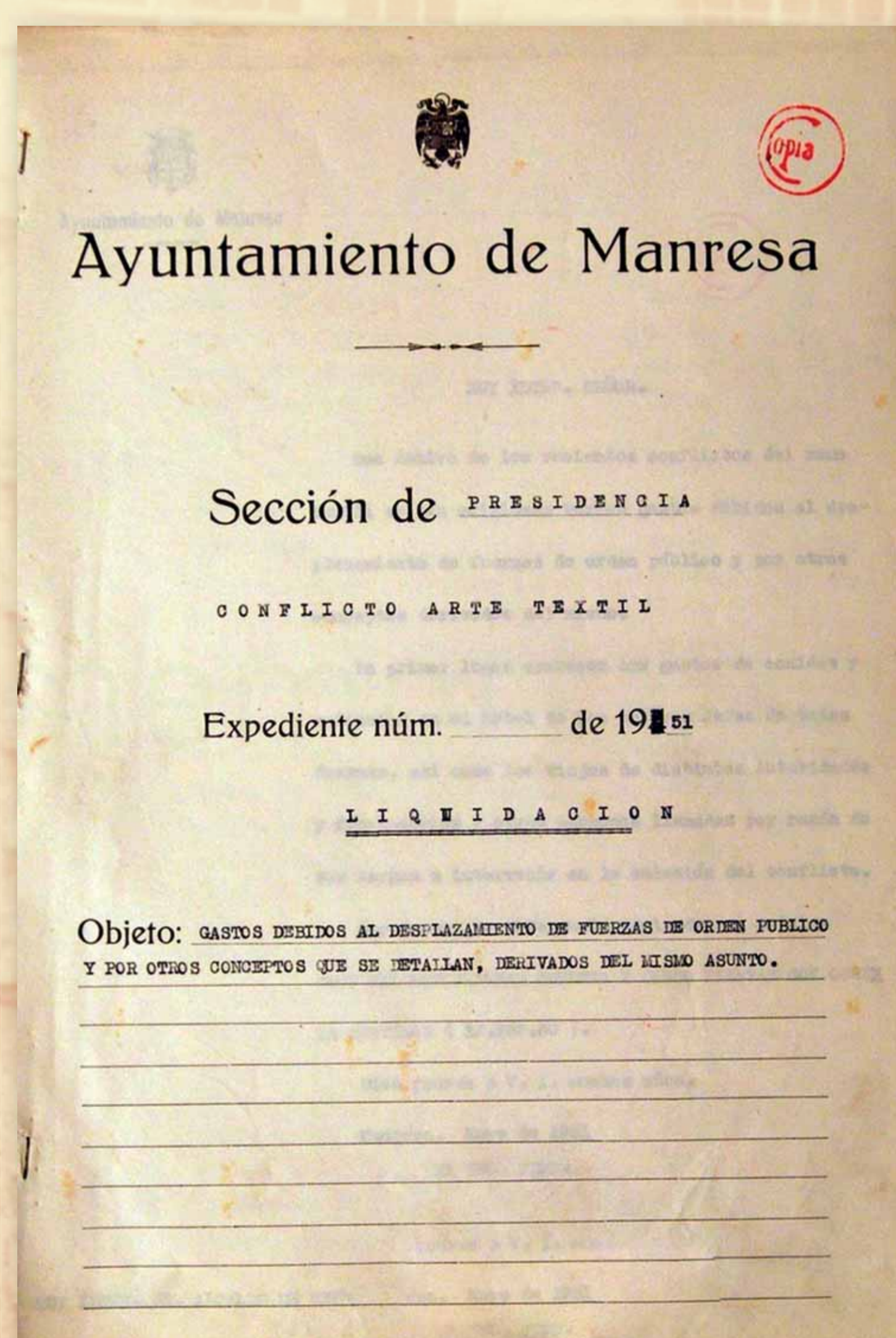

▲ Maig de 1951. Informe de l'inspector en cap de policia de Manresa sobre la despesa ocasionada per la mobilització dels cossos d'ordre públic amb motiu dels conflictes tèxtils. (Arxiu Municipal de Manresa).

▲ 1950. El setmanari iTU!, era crític amb diversos aspectes de la política social de la dictadura i adoptà postures liberals.

▼ Maig de 1951: expedient de l'Ajuntament de Manresa sobre les despeses ocasionades pel desplaçament a la ciutat de les forces d'ordre públic i per altres conceptes derivats d'un conflicte tèxtil. (Arxiu Municipal de Manresa).

▼ Circa 1955. Magatzem de la Fàbrica Nova (Bertrand i Serra).

3

RESISTÈNCIA POLÍTICA

Es prohibiren els partits polítics, sindicats i organitzacions que no eren afins al règim, contra els quals s'aplicà, de forma retroactiva, la Llei de Responsabilitats polítiques. Molts antics militants abandonaren qualsevol activitat i d'altres s'incorporaren a diverses entitats culturals que reprenien les seves actuacions a mitjans de la dècada dels 40.

LA REORGANITZACIÓ POLÍTICA

Es prohibiren els partits polítics, sindicats i organitzacions que no eren afins al règim, contra els quals s'aplicà, de forma retroactiva, la Llei de Responsabilitats Polítiques.

La vida política franquista estava dirigida pel Movimiento Nacional, en el qual Franco va fer confluïr les diverses tendències del règim, amb preponderància de Falange Española Tradicionalista y de la JONS. Els alcaldes eren nomenats pels governadors civils, de manera que es creava una xarxa clientelar, en què l'adhesió als "principios del Movimiento" era obligatòria.

Un fort impacte causaren a Manresa els judicis militars celebrats a l'Institut Lluís de Peguera contra presos antifranquistes, presidits pel venjatiu oficial Goded, el fill del general que havia encapçalat la insurrecció militar a Barcelona. Sota l'aparença de judicis legals es sentenciaren moltes penes de mort. Un dels exemples és el testimoni de Margarida Marcet, que va assistir al judici contra la seva àvia, a qui ja de seguida el jutge militar es va encarregar de fer saber que era "la madre del ex-alcalde rojo de Manresa" (el republicà Francesc Marcet); fou condemnada a diversos anys de presó.

Malgrat això l'actitud social de gran part de la població fou d'acomodament al nou règim. A través de tots els mitjans s'intentà adoctrinar i controlar la població. Hi hagué més submissió que consens. Tot i que una part d'antics militants o simpatitzants s'introduí molt aviat en diverses entitats culturals o esportives per tal garantir una certa continuïtat.

COMENÇA LA RESISTÈNCIA POLÍTICA

A França, es constituí el Front de la Llibertat, integrat per antics militants del POUM, el PSUC i la USC. A Londres, es constituí el Consell Nacional de Catalunya, sota la presidència de Carles Pi i Sunyer.

Després de l'execució del president Companys, Josep Irla formà un nou govern de la Generalitat a l'exili. ERC seguia fortament dependent del partit a l'exili. Les seves principals activitats foren la publicació de premsa com foren les capçaleres *La Humanitat*, *Butlletí d'Informació d'ERC* i *Resistència*. A la tardor de 1945 s'organitzaren les Joventuts d'Esquerra Republicana - Estat Català (JEREC).

Els pocs militants de partits polítics que restaren a l'interior es dedicaren durant els primers anys quaranta sobretot a l'organització de xarxes d'ajuda a presos i familiars.

A l'interior, també, es constituí el Consell Nacional de la Democràcia Catalana, presidit per Josep Pous i Pagès, que aplegà la majoria dels partits, excepte el PSUC. El POUM fou de les primeres forces que es reorganitzà, tot i que durant els primers quaranta foren detinguts diferents militants dels que tenia a les capitals de província, Valls, Igualada i Manresa. El gener de 1945 un grup important de militants va abandonar l'organització i va fundar el Moviment Socialista de Catalunya (MSC). Els intents de la CNT de dotar-se d'una organització estable al Principat fracassaren de manera reiterada a causa de la repressió. A partir de

l'any 1945, i afavorit per la nova conjuntura internacional, el PSUC impulsarà la política d'unió nacional que mirava de superar les divisions que havia causat la guerra.

El Front Nacional de Catalunya fou creat per antics militants d'Estat Català. Estigué ben connectat amb els serveis secrets britànics i muntà una xarxa d'evasió per la frontera pirenaica. A l'interior del país realitzava accions de sabotatge i edità i distribuï diverses publicacions. Abans de la repressió arribà a tenir 2.500 militants.

LA REPRESSIÓ DESARTICULA LA MAJORIA DE FORCES

A partir de 1946 va començar a quedar clar que les potències internacionals no intervindrien en l'enderrocament de la dictadura. Des de 1947, de fet, la posició internacional de govern de Franco es va reforçar considerablement amb l'inici de la Guerra Freda, que revalorava el seu paper anticomunista. Aquesta situació va incidir notablement en l'antifranquisme. Els comunistes van optar per deixar de banda la lluita armada i treballar en la reconstrucció del moviment obrer a partir de la penetració a les organitzacions de masses franquistes. L'any 1947 el PSUC va ser pràcticament desarticulat amb la detenció d'un centenar de militants, alguns dels quals foren executats.

També la resta de forces, CNT, POUM, ERC i el FNC, van ser incapaces de fer front a les onades repressives del règim i pràcticament van desaparèixer. La majoria d'ells no havia sabut copsar l'estat d'ànim d'una població sotmesa a una pressió brutal i a unes condicions de vida duríssimes que l'obligaven a la supervivència.

Països

Catalans

FRONT NACIONAL
DE CATALUNYA

4

LA FAMILIA: RESISTÈNCIA INCONDICIONAL

Les famílies dels vençuts van fer pinya en silenci: van tirar endavant amb penúries econòmiques, van patir la marginació i van ajudar tant com van poder els seus buscant avals i testimonis, per treure'ls dels camps de concentració i les presons.

Aproximadament unes 2000 persones nascudes o residents a la capital del Bages van ser privades de llibertat per motius polítics entre el final de la Guerra i l'acabament del franquisme (1975). Aquesta xifra representa un 5% de la població que tenia Manresa en esclatar la contesa. La xifra real fou possiblement més alta. Si hi sumem cònjuges i fills, podem fer-nos una idea de l'impacte social que assolí la repressió. En el cas de Manresa, les persones privades de llibertat i les respectives famílies representen una mica més del 10% de la població que tenia la ciutat al començament de la guerra. De tota manera, és més que probable que l'impacte real fos força més elevat: hom calcula que fou un 12%.

En quins moments es van registrar les xifres més altes de privació de llibertat? Quasi el 80-90% correspon a l'etapa compresa entre els anys 1939 i 1942, és a dir, la immediata postguerra. Per tant, van ser conseqüència directa del conflicte civil. A partir de mitjan dècada dels anys quaranta deixen de registrar-se pràcticament noves detencions per motius polítics, fet que coincideix amb l'acabament de la II Guerra Mundial i la victòria aliada.

LES DONES: HEROÏNES SILENCIADES

Les dones ja havien hagut de tirar endavant les famílies i les ciutats durant la guerra civil. A la postguerra van seguir administrant la misèria per alimentar els fills i els avis, treballant en les feines més precàries. Algunes també van ser condemnades per ser esposes, mares, filles o germanes d'empresonats, afusellats o exiliats. S'emportaven els fills a la presó o els confiaven a familiars o associacions d'acollida d'aquí o de l'estranger.

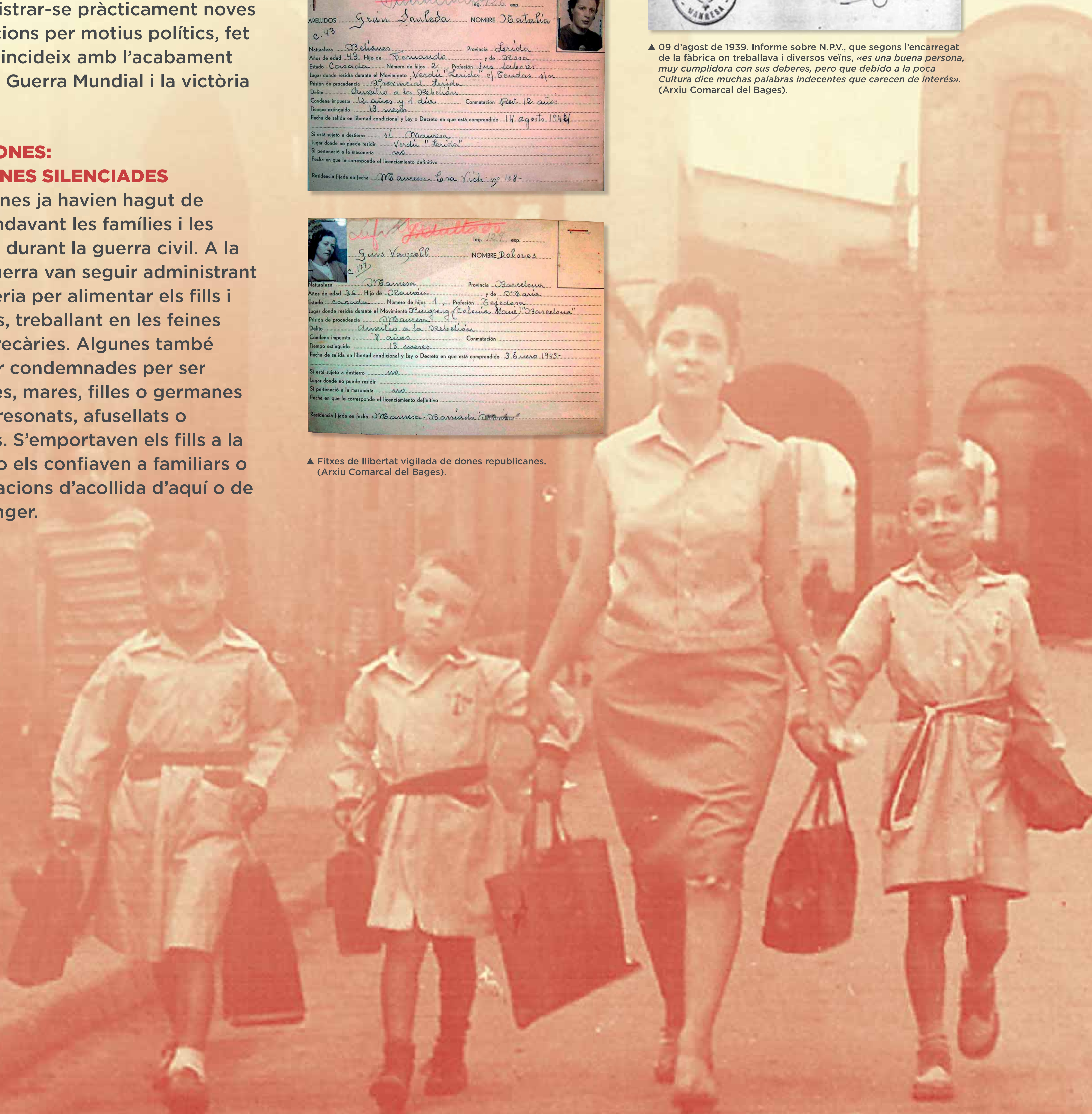
Moltes de les activitats dels familiars de represaliats o exiliats estaven centrades en gestions per fer retornar les persones que es trobaven a França. O bé gestions per tal d'aconseguir localitzar els infants que es trobaven en colònies infantils alguns dels quals havien estat extradits. I finalment pel que feia als empresonats i en algun cas condemnats la recerca desesperada d'avals que permetessin la commutació de penes capitals o la rebaixa de la presó

Per altra part abundaven els nens i nenes que havien quedat orfes ja sigui per la mort dels pares o de fet pel seu empresonament o exili. Familiars pròxims o amics es feien càrrec de l'acollida d'aquesta canalla.

▲ Fitxes de llibertat vigilada de dones republicanes. (Arxiu Comarcal del Bages).

▲ 9 d'octubre de 1939. Informe de la Guàrdia Urbana sobre A. L. J. S'hi recull: «Hizo un viaje al frente de Aragón por ver a su novia y allí se casó; en la actualidad al parecer está junta [sic] con otro hombre, siendo su conducta moral algo dudosa». Hi figura com a informant una de les persones a qui, segons el mateix document, ella havia insultat i denunciant durant la guerra, a més de dos antics companys de treball. (Arxiu Comarcal del Bages).

▲ 09 d'agost de 1939. Informe sobre N.P.V., que segons l'encarregat de la fàbrica on treballava i diversos veïns, «es una buena persona, muy cumplidora con sus deberes, pero que debido a la poca Cultura dice muchas palabras indecentes que carecen de interés». (Arxiu Comarcal del Bages).

5

RESISTÈNCIA ARMADA

Els maquis eren persones que van decidir emprendre la lluita armada contra el règim franquista amb l'esperança que la resta de la població s'hi adheriria, un cop es va veure que els vencedors de la Segona Guerra Mundial no volien enderrocar la dictadura de Franco. Les seves accions es van allargar entre els anys 1942 i 1963, però els anys de màxima activitat van ser entre 1944 i 1950.

Els grups guerrillers es nodrien de militants comunistes del PSUC, nacionalistes del Front Nacional de Catalunya i, de manera destacada, de militants anarquistes. Molts ja havien participat en la guerra civil i en la resistència francesa contra els nazis.

La supervivència dels maquis es basava en una àmplia xarxa d'enllaços i confidents entre la població pagesa i urbana del Bages que els facilitava amagatalls, allotjament i aliments com a forma de resistència contra la dictadura.

La situació geogràfica del Bages, entre la frontera francesa i Barcelona, i les dues importants línies de tren que comunicaven Manresa amb l'àrea barcelonina, van convertir el Bages en una zona de pas de maquis. Els llocs preferits eren l'interfluvi entre el Llobregat i el Cardener, per Castelladral i Castellnou de Bages; la serra de Sant Llorenç del Munt, per Mura; i els altiplans del sector occidental, per Castelltallat i Sant Mateu de Bages.

Diversos grups de maquis actuaren al Bages, on disposaven de cases de pagès en què els amagaven i allotjaven. Els guerrillers més destacats van ser el grup de Marcel·lí Massana «Panxo» i Ramon Vila «Caracremada».

Entre els fets més importants dels maquis al Bages destaquen accions de resistència, com és ara:

- Segrestos de personatges del règim per aconseguir cobrar rescats i finançar-se. El més destacat fou el de Pere Fontfreda, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, realitzat per Marcel·lí Massana el juny de 1949.
- Repartiment de propaganda antifranquista entre la població.
- Voladura de torres elèctriques per fer notar la seva presència a la població i sabotejar el subministrament d'energia. El més actiu en aquest tipus d'acció va ser Ramon Vila

«Caracremada», que volà torres elèctriques a prop d'Aguilar de Segarra, Fonollosa, Rajadell i Sant Vicenç de Castellet.

També cal consignar diversos enfrontaments entre maquis i Guàrdia Civil al Bages entre 1945 i 1963. El més destacat va ser el que es va produir a can Borrell de Coaner, el 10 de desembre de 1944, on van morir 9 guerrillers.

Com a records simbòlics d'aquesta època al Bages queden la masia de la Creu del Perelló, on el 7 d'agost de 1963 van matar a Ramon Vila «Caracremada», l'últim maqui català; el Museu dels Maquis, a Castellnou de Bages; i el lloc anomenat el Pla dels Maquis, a prop de Rajadell.

▲ Can Flequer, masia del municipi de Mura que servia de base als maquis.

▼ Marcel·lí Massana, mític maquis berguedà que actuà al Bages.

6

SOBREVIURE COM SIGUI

Els primers vint anys del franquisme van significar per a la majoria de la població, especialment per als perdedors de la guerra, molta misèria. L'alimentació s'empobrí i la majoria de famílies hagueren d'usar les cartilles de racionament. Alguns pagesos i intermediaris es dedicaren a l'estraperlo per fer circular mercaderies de sota mà que el règim volia controlar.

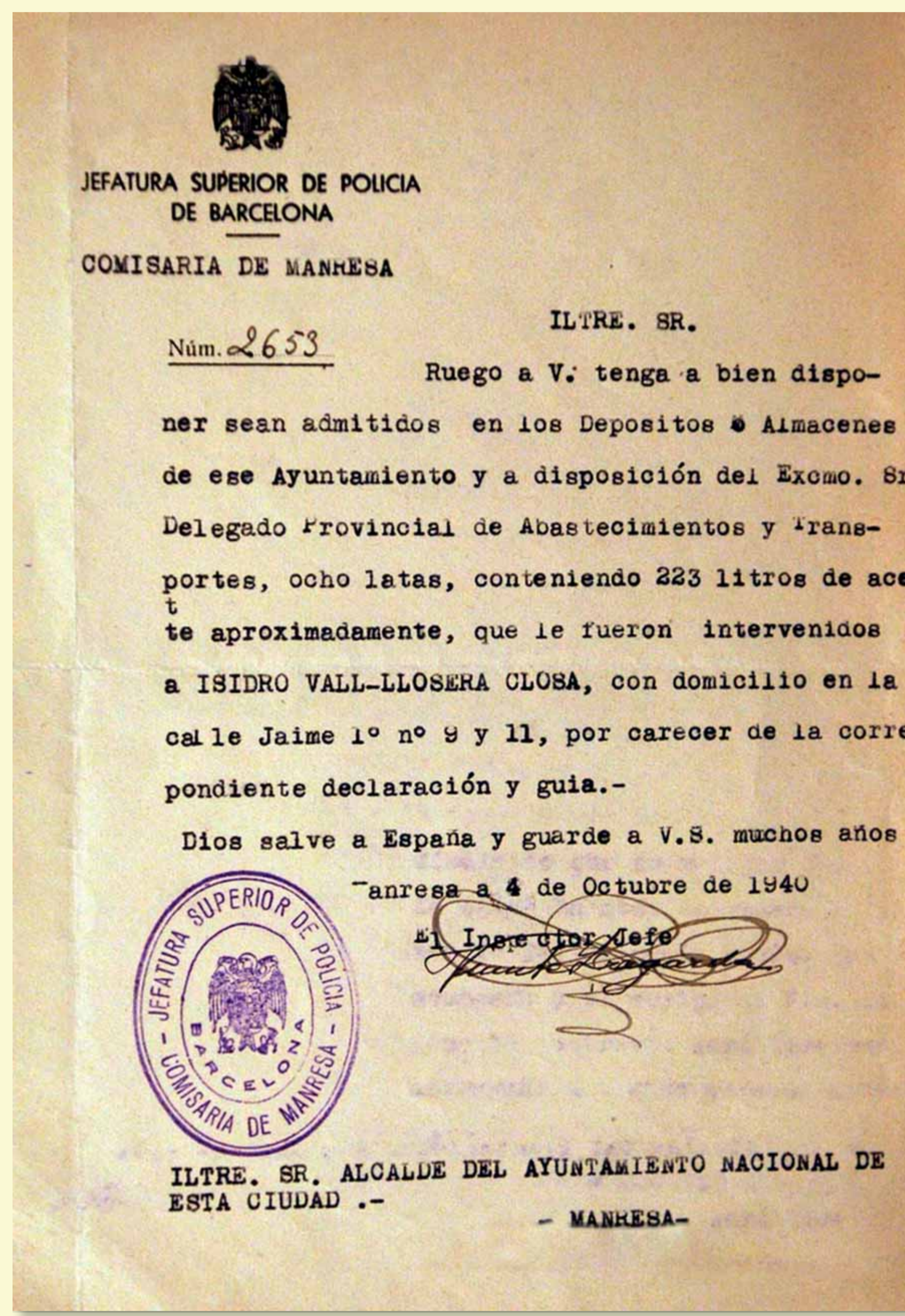
La dieta dels humils es reduïa a verdura, patates, cansalada, arengades i bacallà. Uns plats ben minsos, que eren acompanyats de llaunes de sardines. Fins i tot el pa, fet de guixes o de blat de moro, havia faltat a la taula. En moltes cases, especialment si tenien balcó o terrat, s'hi encabien gàbies amb gallines i conills, que garantien un mínim de proteïnes per a unes dietes on la carn de pollastre i de be eren un extra. La mala alimentació va provocar l'aparició i extensió de malalties com la tuberculosi, el tifus o la meningitis, agreujades per les pèssimes condicions de vida i la falta d'habitatge.

Es menjava fins on arribaven les cartilles de racionament, que permetien accedir a un nombre limitat de productes bàsics de primera necessitat, com patates, sucre, tabac, lleties, oli o cigrons, que quedaven registrats en la cartilla. A part de les cartilles de racionament, durant els primers anys de postguerra es facilitaren uns tiquets per al plat del dia que s'oferia des d'organismes d'auxili del règim.

Es produïa un intens intercanvi -majoritàriament informal- entre la pagesia propera de la comarca, encara de molt pes poblacional, i la població urbana. Per exemple, hom s'intercanviava menjar (pa, oli, tall) a canvi de sabates o sabó.

L'autarquia i la corrupció existent només deixaven la possibilitat que alguns articles arribessin al consumidor per la via irregular de l'estraperlo -el mercat negre. A gran escala, els trens procedents de Lleida, en arribar a l'estació de Manresa, afluïxaven la velocitat per tal que els sacs i mocadors de farcells plens de gra i hortalisses poguessin ser llançats prop de les vies, on els esperaven els enllaços de l'estraperlo la retribució podria ser en forma de diners o en la barata, per intercanvi. Aquest mercat negre comptava amb la corrupció administrativa del règim

El consum de vestit i calçat va decaure al mínim. S'imposà la cultura del pedaç, de la reparació de sabates, del tintatge de vestits, de la recomposició de jersers amb llana reciclada. Per la via del

▲ 4 d'octubre de 1940. Notificació de l'inspector en cap de la comissaria de Manresa adreçada a l'alcalde sobre el decomís de vuit llaunes d'oli (223 litres) a Isidre Vall-llosera i Closa, per no disposar de la declaració ni de la guia que l'autoritzà a tenir aquest producte. (Arxiu Municipal de Manresa).

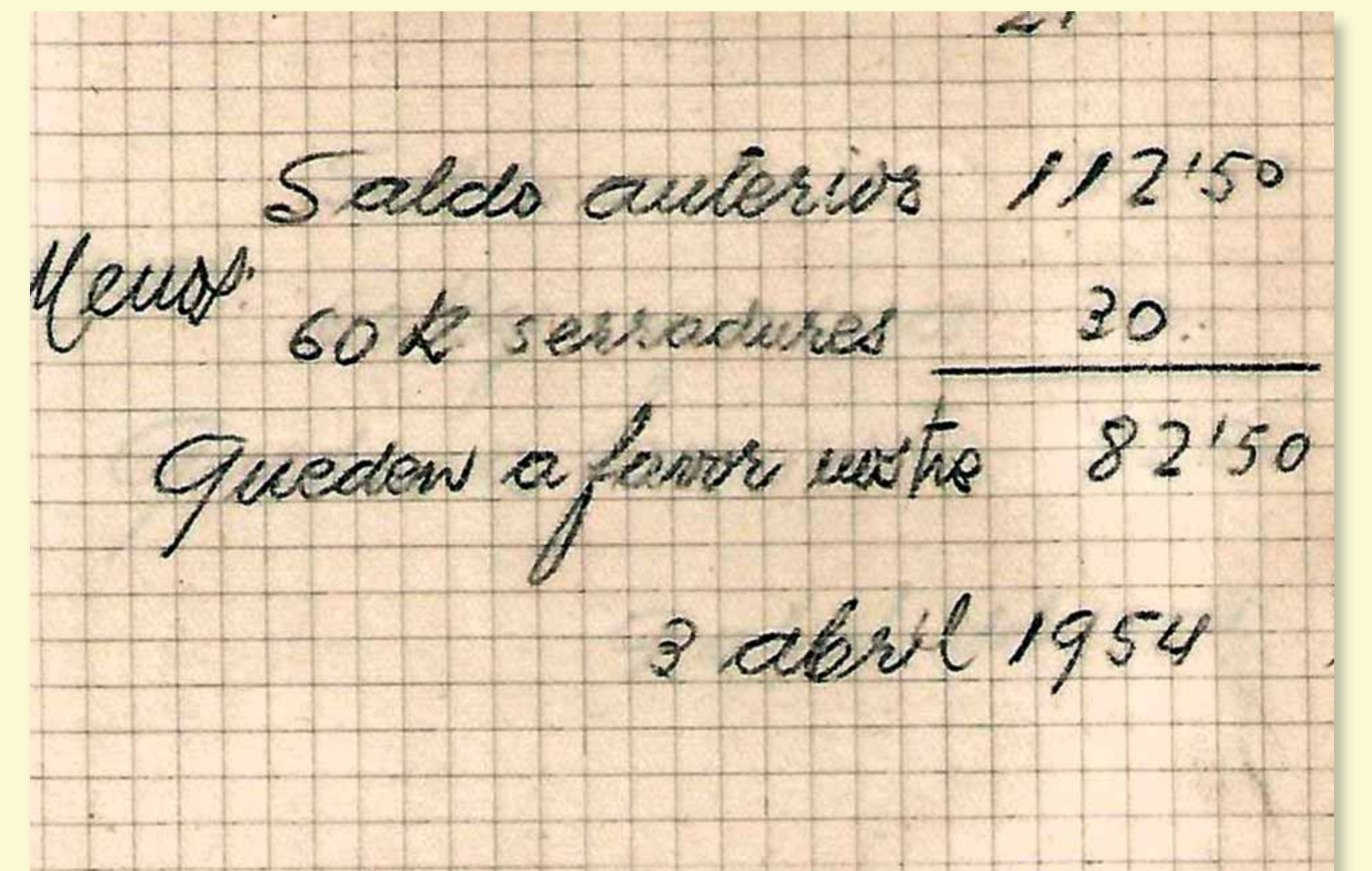
contraban arribaven productes inexistents al mercat, pagats a preus elevats: benzina, tabac, carbó, cotó, farina, fusta, materials de construcció, sabó...

Els nens treballaven des de petits, oimés quan el pare es trobava exiliat, empresonat o condemnat a treballs forçats. Amb l'arribada de la primera immigració, més d'un terç de la població en edat escolar obligatòria no podia assistir a escola. La gent sobrevivia amb feines irregulars.

ELS NENS: CRÉIXER AMB LA INCOMPRESIÓ

L'Anna M. des de petita sabia que el que es parlava a casa no ho podia explicar a l'escola, ni a cap amiga. Va créixer amb aquesta dualitat. Els seus pares, joves i republicans, es van enamorar cartejant-se de presó a presó. Les relacions de la seva família durant anys van ser amb expresos i expreses, amb qui els van unir forts lligams fins a la mort.

A la Teresina, la Maria, la Pepita i la Mundeta els van empresonar el pare i la mare i van ser acollides en un poble de Bèlgica fins que els seus pares van poder sortir de la presó i tornar a Manresa. Com a mínim sabem de 15 parelles manresanes de les quals van ser empresonats tots dos membres.

▲ 1954. Nota del saldo de despeses en serradures per l'estufa de l'habitatge obrer de Santa Clara, número 30, primer, del barri de les Escodines.

▲ 1957. Rebut del lloguer del pis de treballadors de Santa Clara número 30, primer, del barri de les Escodines.

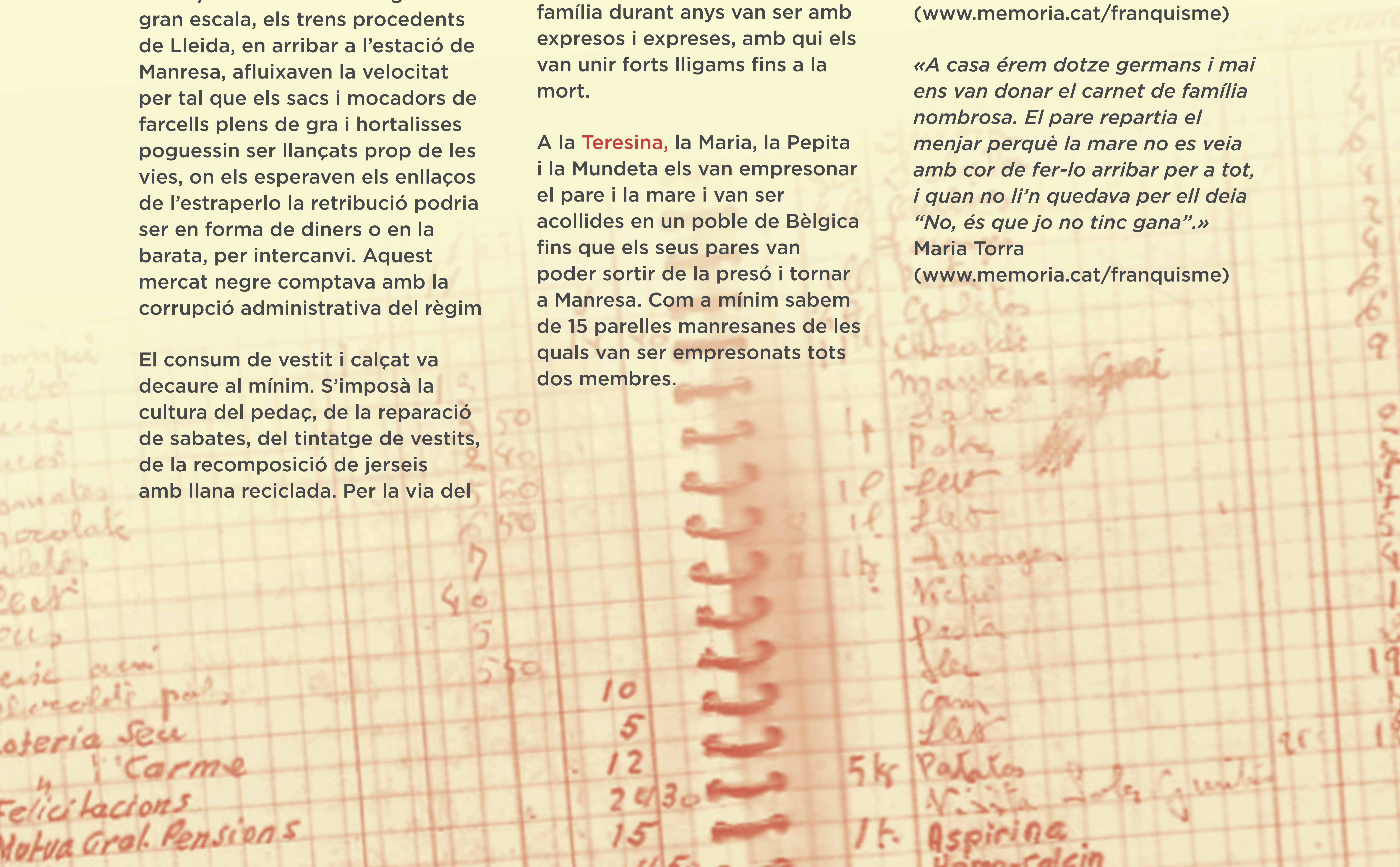
L'Antoni tenia 19 anys i estava empresonat al camp de concentració de Deusto, acusat, segurament per gelosia, d'un assassinat que no havia comès. El seu pare va aconseguir totes les proves per desfer la mentida, va demanar diners per viatjar de Manresa fins a Deusto i va arribar a temps que no el condemnessin a mort. (www.memoria.cat/guerra)

TESTIMONIS

«Amb el menjar que ens donaven amb la cartilla del racionament no en teníem prou. A la setmana cobràvem 120 pessetes i un litre l'oli d'estraperlo ja en costava 50 i un pa blanc 25.» Esteve Bascompte (www.memoria.cat/franquisme)

«Anàvem a l'escorxador i compràvem freixures i tripes i coses d'aquestes...i sang de xai que també la coïem, quedava presa com una gelatina, ho tallàvem a trossets i això era el tall.» Antònia Terme (www.memoria.cat/franquisme)

«A casa érem dotze germans i mai ens van donar el carnet de família nombrosa. El pare repartia el menjar perquè la mare no es veia amb cor de fer-lo arribar per a tot, i quan no li'n quedava per ell deia "No, és que jo no tinc gana".» Maria Torra (www.memoria.cat/franquisme)

7

L'ESGLÉSIA, NUCLI DE RESISTÈNCIA CATALANISTA

Després de la guerra el català va ser prohibit també a les esglésies. Tot i així, les peculiaritats del catolicisme català s'anaren recuperant de la derrota davant del nacionalcatolicisme oficial. L'any 1944 es va reconstituir la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i a partir d'aleshores s'endegaren diverses iniciatives culturals i socials sota el paraigua de l'església.

L'església tenia el monopoli de la moralitat pública i era molt influent en els costums, vida social, mitjans de comunicació i producció cultural, entre d'altres. Una de les peces clau d'aquesta influència fou el control del sistema educatiu i amb la seva doctrina anticomunista fou un dels puntals del règim

Pel que fa a l'ús de la llengua catalana, l'àmplia revitalització de les pràctiques religioses, imposada des del poder pel nacionalcatolicisme aliat dels vencedors de la guerra, es veié gens afectat. El català restà incòlume en l'esfera privada i part de la pública. El castellà va ser llengua de l'oració, el catecisme, els cants, en les escoles públiques i moltes de privades dependents d'algun orde. En canvi, el català es mantingué amb tota naturalitat a les parròquies i altres esglésies (frares caputxins, jesuïtes...), tant en les pràctiques (rosari, catequesi, sermons, novenes...) com en les activitats (reunions, xerrades, teatre...), i també en les manifestacions al carrer (processons).

A més del factor humà de resistència, d'implicació i de responsabilitat del clergat i la fidelitat dels creients, cal tenir en compte un altre fet molt important: la gran labor de la institució Foment de la Pietat Catalana (fundada el 1916). Estava destinada a editar en català llibres religiosos a preus assequibles; fins a 1936 havia publicat uns cinc milions de llibres i opuscles. La censura franquista en tolerà la represa a partir de 1944. A Manresa, aquestes publicacions es podien adquirir a la llibreria religiosa per antonomàsia de la ciutat: la de Pau Roca, al carrer de Sant Miquel.

▲ 27 d'abril de 1947. Representants del Bages a les festes d'entronització de la Verge de Montserrat. (Arxiu Comarcal del Bages).

També cal tenir en compte la important tasca de l'*església de base*, de les parròquies manresanes, que acolliren manifestacions populars en català: les representacions dels Pastorets (la Seu, 1944); les cantades de caramelles per Pasqua (Poble Nou, 1946; Sagrada Família). Igualment en els locals parroquials s'aixoplugaren les agrupacions escoltes, com la del Cardenal Lluch, que el 1952 ja disposava d'un local a la seu de l'Acció Catòlica a la Carretera de Vic.

MANIFESTACIONS DE RELIGIOSITAT POPULAR

Durant aquests anys tingueren lloc dos fets de manifestació popular de religiositat: les festes d'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat (1947) i l'arribada de la Verge de Fàtima (1950).

Pel que fa a les primeres, cal tenir en compte que a l'església jeràrquica que havia fet la guerra al costat del franquisme, aviat s'hi oposà una església de base, catalanista i fidel als anhels del poble que tingué el monestir de Montserrat i l'abat Escarré com a símbol. Les festes d'entronització de la Verge de Montserrat, el 27 d'abril de 1947, significaren el primer acte de manifestació del catalanisme després de la Guerra Civil. Va ser un acte massiu.

▲ 23 de febrer de 1948. Durant la festes de la Llum, l'abat de Montserrat, Aureli Maria Escarré visita les obres de reconstrucció de l'església del Carme després d'assistir a la missa conventual de la Seu. (Fons Pérez de Rozas - Arxiu Comarcal del Bages).

Fèlix Millet i Josep Benet van ser els artífexs d'una campanya que aconseguí aplegar més de 100.000 persones al monestir. El català s'hi va utilitzar en públic per primera vegada. L'organització de l'acte permeté també la creació de la primera gran xarxa cívica en una societat silenciada i desarticulada per la repressió de postguerra. En aquest acte hi hagué participació manresana a partir de gent del Centre Excursionista i d'alguna parròquia

Pel que fa a la segona manifestació, la vinguda de la Verge de Fàtima, va tenir un signe molt més conservador. Durant l'any 1950 s'organitzà una gran processó, que durà diversos mesos, durant la qual la Mare de Déu de Fàtima visità nombroses localitats catalanes.

Sota el paraigua eclesial nasqué la HOAC destinada als obrers catòlics, l'escoltisme i les colònies parroquials d'estiu ambients on es respirava catalanitat bàsica.

8

EXCURSIONISME I ESCOLTISME, REDUCTES

Les entitats excursionistes seguint la tradició no només esportiva foren refugi d'activitats culturals que enllaçaven a través de conferències, butlletins, exposicions o recitals amb la catalanitat d'abans de la guerra. Per altra part, l'escoltisme va ser un refugi i pedrera de formació del jovent de les classes mitjanes i populars en estimació al país, la natura i la seva llengua.

EL CENTRE EXCURSIONISTA

La dictadura franquista va imposar el control sobre les entitats com el Centre Excursionista del Bages: en la composició de la junta, en les activitats i en l'ús del castellà en les seves comunicacions. Malgrat això, petites esclatxes eren aprofitades per recuperar la llengua i les activitats culturals de forma encara molt precària a la dècada dels quaranta. En el primer moment els mateixos escaladors i excursionistes havien de burlar el control de la Falange que pretenia que militessin tots al Frente de Juventudes. Així solien obligar els excursionistes del Centre a obrir les motxilles a l'estació del tren cap a Montserrat o els convocaven a la seu de Falange, al número 6 del carrer del Born. El maig de 1943 es va reprendre l'Aplec de Primavera (dilluns de Pasqua) a Joncadella, amb l'actuació de la Principal de Bages i ballets de l'Agrupació Manresana de Folklore (els noms de balls i sardanes era en català; la resta, no).

La Secció d'Arqueologia, Arts i Ciències, així com la de Literatura i Publicacions, organitzaven conferències literàries, científiques i històriques. El Centre coorganitzà amb altres entitats (Lingua Club, Cercle Artístic, Gremi de Sant Lluc, Orfeó Manresà, Agrupació Manresana de Folklore...), la Setmana del Diccionari Català-Valencià-Balear. El 1956 es formà un quartet d'harmòniques, que després promogué un cor de cançons populars i més endavant esdevingué la Coral Eswèrtia.

El català s'utilitza esporàdicament i de forma progressiva en la Circular del Centre. En tenim exemples com, a l'agost de 1948, la reproducció del sermó de Mn. Espadaler a favor de Joncadella; o al desembre 1949, en què Xavier Sitjas publicà una Troballa arqueològica. Aquest tipus de text es repetí per part del mateix autor i de Mn. Gasol en la circular d'abril de 1950. Al maig-juny d'aquest any 1950 la meitat de les pàgines ja eren en català. Aquesta primera florida del català dels anys 1948 a 1951 degué tenir algun advertiment del "règim", perquè se'n perdé

el rastre fins al 1958, quan l'ús creixent del català ja fou un fet que culminà als anys seixanta. El gener de l'any 1959 mateix, un article glossa les figures de les lletres catalanes: Josep Carner, Joan Amades, Carles Riba...

LA REPRESA DE L'ESCOLTISME

El primer assaig efímer de reprendre l'escoltisme a Manresa l'impulsà el rector del Poble Nou els anys 1944-1945. Hom considera que la represa definitiva de l'escoltisme a Manresa va venir de la mà d'Andreu Dalmau i Josep Piñot, amb la inspiració de Mn. Josep Bardolet i Manuel Lóbez Tatgé i sota el mestratge de Mn. Josep Rovira Tenas. És el 1951 quan s'engegà l'Agrupament Escolta Cardenal Lluch, adreçat als infants d'Acció Catòlica de la parròquia del Carme, que passà a absorbir la secció incipient del Poble Nou.

L'inici de curs es solia fer amb una acampada a Joncadella, on sistemàticament apareixien els falangistes del Frente de Juventudes a provocar. Per prudència i per estil, des de l'escoltisme es mirava de tenir tots els papers en regla i practicar la paciència bíblica de Job davant els energúmens.

L'any 1952, a recer de les Congregacions marianes del carrer de la Mel, naixia l'Agrupament Escolta Sant Francesc Xavier, que acabaria sota l'òrbita de la Seu. A l'inici, també va ser freqüent la provocació feixista des de Falange, els militants de la qual van arribar a pintar les parets de les Congregacions marianes. La culminació de les amenaces franquistes fou arran de la preparació dels campaments a Gósol i Lourdes de la Nou de l'any 1954, en què els nois foren empaitats dies abans; la Guàrdia Civil els prengué els uniformes a Olvan i els va tenir sistemàticament en vigilància.

L'any 1955 naixia també a la parròquia del Carme, sota el paraigua de noies d'Acció Catòlica, la secció per a noies: l'Agrupament Guia del Carme.

▲ Joncadella, 1956. Promesa de les primeres noies Guies del Carme.

▲ 1952. Escoltes de l'agrupament del Cardenal Lluch.

Fou important una trobada d'agrupaments de noies a la Colònia Jorba el 1959

L'escoltisme, doncs, a Manresa com a tot Catalunya, va néixer sota el paraigua de l'església, sovint impulsat per capellans i joves vinculats a la FEJOC d'abans de la guerra; és a dir, per part de joves cristians progressistes que també havien patit la repressió anarquista dels incontrolats, però que no abandonaren els seus ideals. Aquest rerefons i el fet que en l'ideari de l'escoltisme hi havia la solidaritat i el coneixement de l'entorn, propiciaren una educació en valors democràtics i catalanistes, que xocaren d'entrada amb els dos poders del règim: l'estat falangista i les seves bases locals i la jerarquia catòlica, que preferia controlar les seccions d'adults d'Acció Catòlica i les Congregacions.

ALTRES FORMES DE LLEURE JUVENIL NO FRANQUISTES

El casal de Sant Francesc, impulsat pels caputxins, oferia cursos i activitats per a joves obrers al carrer Camp d'Urgell

També funcionava la secció juvenil de la Creu Roja, que va posar una seu al Joc de la Pilota 7, on abans de la guerra hi havia hagut la seu de la Joventut Catòlica i els Minyons de Muntanya.

ENTITATS CULTURALS I MUSICALS CATALANISTES

Malgrat les primeres rígides prohibicions, el règim es veié obligat a obrir l'aixeta en les expressions més festives de la tradició popular. Això explica la normalització ràpida de les ballades de sardanes i de les actuacions dels ballets folklòrics, sota els quals es covaven posicions catalanistes. Així mateix el teatre popular d'arrel religiosa i poc a poc les comèdies anaren normalitzant el català en cercles reduïts.

UN BATEC QUE CONTINUA: SARDANES I ESBARTS

Després de la victòria del franquisme. Tots els actes i activitats havien de ser autoritzats. Tot i així la resistència cultural fou de les més actives en aquells primers anys. L'única opció que quedava als cercles catalanistes manresans era la resistència cultural a través de les entitats que el nou règim autoritzés a continuar les seves activitats.

El català quedà totalment prohibit i tots els rètols havien de ser en castellà, que es convertí en l'únic idioma vehicular amb l'administració pública i en la vida social. S'imposaven multes de 100 a 1.000 pessetes diàries, si no es treien les inscripcions i anuncis en llengua catalana.

En aquest context, l'activitat que es considerava més innòcua, des del punt de vista del règim, eren les sardanes com a mostra del "folklore regional". L'any 1940 l'alcaldia de Manresa ja va autoritzar a Ignasi Clop, president del *Montepío Musical de Manresa y Comarca* audicions de sardanes a la Plana de l'Om. El juliol de 1941 el Centre d'Esports Manresa demanà poder celebrar sardanes al camp del Pujolet i se li donà permís. La tasca feta per les entitats sardanistes va aconseguir que el 1963 Manresa fos *Ciutat Pubilla de la Sardana*. El programa fou en català, amb les quatre barres. S'inaugurà el monument a la sardana a la plaça Cots.

Per fer qualsevol activitat en català calia un permís especial, que les autoritats no estaven sempre disposades a concedir. L'any 1941 l'alcaldia va autoritzar cantar caramelles en castellà a l'Agrupació Coral Manresana i a l'Agrupació Joventut de Salelles. La Societat Coral de Sant Josep va demanar permís per cantar-les en català, autorització que se li va concedir l'any 1942, en què nou corals van tenir permís per cantar les caramelles en català a l'Acció Catòlica. El març de 1944 s'adreçà a l'alcalde de Manresa una petició de l'Agrupació Coral de Sant Joan de Vilatorrada per

cantar caramelles pels carrers de la ciutat i poder interpretar la cançó Sardana: se n'autoritzà el cant, però no la publicació.

Una important expressió cultural permesa foren els cors de Clavé, que realitzaren el seu primer aplec a Montserrat l'any 1951, amb més de 7.000 persones. Entre altres corals importants a la ciutat, destacà La Unió Manresana. El 1947 es constituí el Cor de les Escodines. L'Orfeó Manresà no tingué permís per actuar com a coral fins a l'any 1948, després de 12 anys de silenci. Com a fet destacable, cal consignar que l'abril de 1951 el governador civil de Barcelona autoritzava una assemblea general extraordinària dels socis de l'Orfeó Manresà

L'Esbart Manresà ja actuà a la festa major de 1939, però va haver d'adoptar el nom d'Agrupació Manresana de Folklore, sota el qual promogué la dansa catalana i les sardanes. El 1947 es fundà la colla sardanista infantil La Florideta, la qual donarà origen l'any 1953 a l'Esbart de Dansaires Manresans, amb la qual cosa Manresa passava a tenir dues agrupacions folklòriques dedicades a la dansa popular i tradicional.

Altres activitats de cultura popular molt celebrades eren les enramades dels diferents barris, les cavalcades dels Tres Tombs i les falles que organitzava el Gremi de Sant Lluç. En totes elles s'intentava que la llengua de la propaganda i dels actes que se celebraven fos el català.

EL TEATRE EN CATALÀ

Tot i que el català quedava només autoritzat en "el uso privado y familiar", en un intent de condemnar-lo a la desaparició, progressivament es toleraren algunes manifestacions culturals de caire popular. Així, als primers anys es prohibiren les representacions dels Pastorets a Barcelona, mentre es concedia el permís a les passions d'Olesa i Esparreguera. El teatre en català es refugià en centres catòlics o sales reduïdes i més als pobles que a les

▲ Novembre de 1957. Ballada de sardanes a la Terrssa dels Magatzems Jorba, amb motiu de la Fira de Sant Andreu.

▲ 1947. Concert de caramelles a la plaça Clavé a càrrec de la Societat Coral de les Escodines.

▲ 1946. Representació d'Elis Pastorets a càrrec d'Acció Catòlica, a la parroquia de la Seu. (Arxiu Comarcal del Bages).

▲ 1956. Esbart Dansaire Manresà.

ciutats. A partir de final de l'any 1940, les representacions en català començaren a ser autoritzades.

LA REVISTA BAGES, UNA VEU ENMIG DEL DESERT

En el camp de les publicacions culturals va ser molt important l'aparició l'any 1953 de la revista *Bages*, creada per l'associació d'exalumnes de l'Institut Lluís de Peguera. Tenia una periodicitat mensual i el primer director en va ser Carles Llussà; més endavant va assumir el càrrec Ignasi Bajona. Aquesta revista va aparèixer fins el 1963 i s'hi publicaren diversos articles en català.

10 ENTITATS ARTÍSTIQUES

Un cert poder fàctic dels metges va confluir amb la capacitat críptocrítica de la creació artística en el foment de diverses iniciatives entre l'art i la festa popular que van restablir tradicions de gran participació popular. Mentrestant, els artistes amb la seva obra burlaven el règim de forma més o menys explícita

EL GREMI DE SANT LLUC

En els orígens el Gremi va ser una tertúlia formada principalment per metges i artistes a l'hotel Sant Domènec. Quan van començar a fer actes públics van rebre pressions que s'havien d'inscriure a l'àmbit d'Educación y Descanso del règim.

Per aconseguir la legalització del Gremi van buscar l'ajuda de l'església i van convertir la penya en un gremi lligat a Sant Lluc, patró de metges i artistes.

El Gremi va ser un espai de relativa llibertat, on es podia parlar de "quasi" tot. A més van organitzar nombrosos actes com la recuperació de la tronada, els Armats, els Reis, la missa del gall, conferències, xerrades, la pubilla i les falles de Sant Lluc. Van representar una mica d'aire fresc en una ciutat dominada per la intransigència franquista.

ELS GRUPS D'ARTISTES

Davant la censura i repressió, alguns pintors van crear grups artístics com el grup del Remei (1939) amb Josep Vila Closes. Ramon Salisi, Pere Roca, Ramon Estrada i altres. El grup va actuar com a cenacle artístic i focus important per a una generació de pintors.

També el Cercle Artístic de Manresa va reprendre les seves activitats en diferents espais de la ciutat, tot i el fort control ideològic que va motivar que alguns pintors exposessin a alguns pobles de la comarca abans que a les sales de Manresa controlades, igual com el diari Manresa, per personatges franquistes.

LA REPRESSIÓ I LA CENSURA

Molts artistes van ser depurats. Evarist Basiana va haver de deixar l'Escola d'Arts i Oficis i el seu lloc va ser ocupat per gent afí al règim. Amb la derrota es va trencar la formació de molts joves pintors.

La censura prohibia la figura nua, les classes de model al natural i alguns temes concrets. Davant d'aquestes prohibicions, l'artista buscava evitar la censura però sense perdre el sentit crític, com podem observar en molts dibuixos de Joan Vilanova.

Un dels exemples més absurds de la censura va ser l'estàtua de Josep Clarà, *La Ben Plantada*. La Junta de la Sèquia va decidir fer com a monument als iniciadors de la Sèquia. Va demanar assessorament a un grup d'artistes, els quals van proposar aquesta obra. Es va comprar l'estàtua el 1959, però

se'n va prohibir l'exhibició i va estar deu anys tancada als baixos de la Cambra de Comerç. No es va posar al carrer fins al 1977, ja als inicis de la transició política cap a la democràcia.

▲ Falla del Gremi de Sant Lluc. Cada any, per la festa de Sant Lluc, es feia una falla, que era cremada al final del dia. Un any una falla portava la bandera catalana, les autoritats la van fer retirar i van obligar a posar-n'hi una d'espanyola. Al final del dia la falla va cremar i la bandera... també.

▲ Aquest acudit de Joan Vilanova, publicat al diari del règim Manresa, critica el fet que el nivell del pont que es va fer als anys 1940 era dos metres més alt que la carretera i va caldre fer una escala perquè fos útil.

RESISTIR I SOBREVIVRE: LA CULTURA POPULAR

El cinema i la ràdio com a instruments de comunicació de masses estaven controlats pel règim però per les esclatxes s'hi filtraren sessions crítiques de cinefòrum i a les seccions de discos dedicats els contes i les cançons populars catalanes. A les llibreries es podia trobar llibre de vell no conflictiu o de contingut religiós o infantil.

EL CINEMA

El cinema fou en aquells anys, juntament amb el futbol, la distracció per excel·lència. Atreia un gran públic amb els seus temes universals i preus populars. Cada pel·lícula tenia la seva qualificació segons el públic a qui anava adreçada. Les sessions eren contínues, normalment se'n projectaven dues. Entre pel·lícula i pel·lícula es veia el NODO, que va servir durant tot el període franquista per fer propaganda del règim i enaltir la figura de Franco. Durant aquestes pauses es feia sonar l'himne espanyol, l'himne carlista, l'Oriamendi, i el Cara el Sol, mentre es projectaven les figures de Franco i José Antonio, moment durant el qual alguns aprofitaven per anar al lavabo. Però van començar a néixer focus de cinema crític. Cinefòrum va sorgir com una secció dins de les Congregacions Marianes dels jesuïtes, que tenien local social i cinema al carrer de la Mel. Aleshores, el cinema era un cinema públic amb programa doble. I diumenge a la tarda, després de la primera sessió, es feia una sessió especial amb presentadors i debat anomenada cinefòrum, Impulsors d'aquesta iniciativa foren Josep Antoni Ribes Campos, Joan Rebolleda i Miquel Ginestà que culminà anys més tard en la fundació de l'entitat Cine club.

EL PAPER DE LA CULTURA DE MASSES

La ràdio tingué un gran protagonisme com a difusora dels aspectes lúdics de l'època i com a eina de distracció de les classes populars en uns temps molt durs. Era el mitjà de comunicació més difós i amb uns preus relativament assequible dels receptors. Es programava molta música que l'emissora completava amb els discos sol·licitats i amb la radiació de comèdies i espais dramàtics. En ambdós casos el català

prohibit s'infiltrava a través dels discos amb els contes en català (El Patufet, l'Escolanet de Montserrat, la Rateta, el Timbaler del Bruc...). O bé per al públic adult les cançons tradicionals en veu de Marcos Redondo o Emili Vendrell. El 1952 es creà l'Elenc de Ràdio teatre de Ràdio Manresa.

LES LLIBRERIES, BRESSOL DE RESISTÈNCIA LINGÜÍSTICA

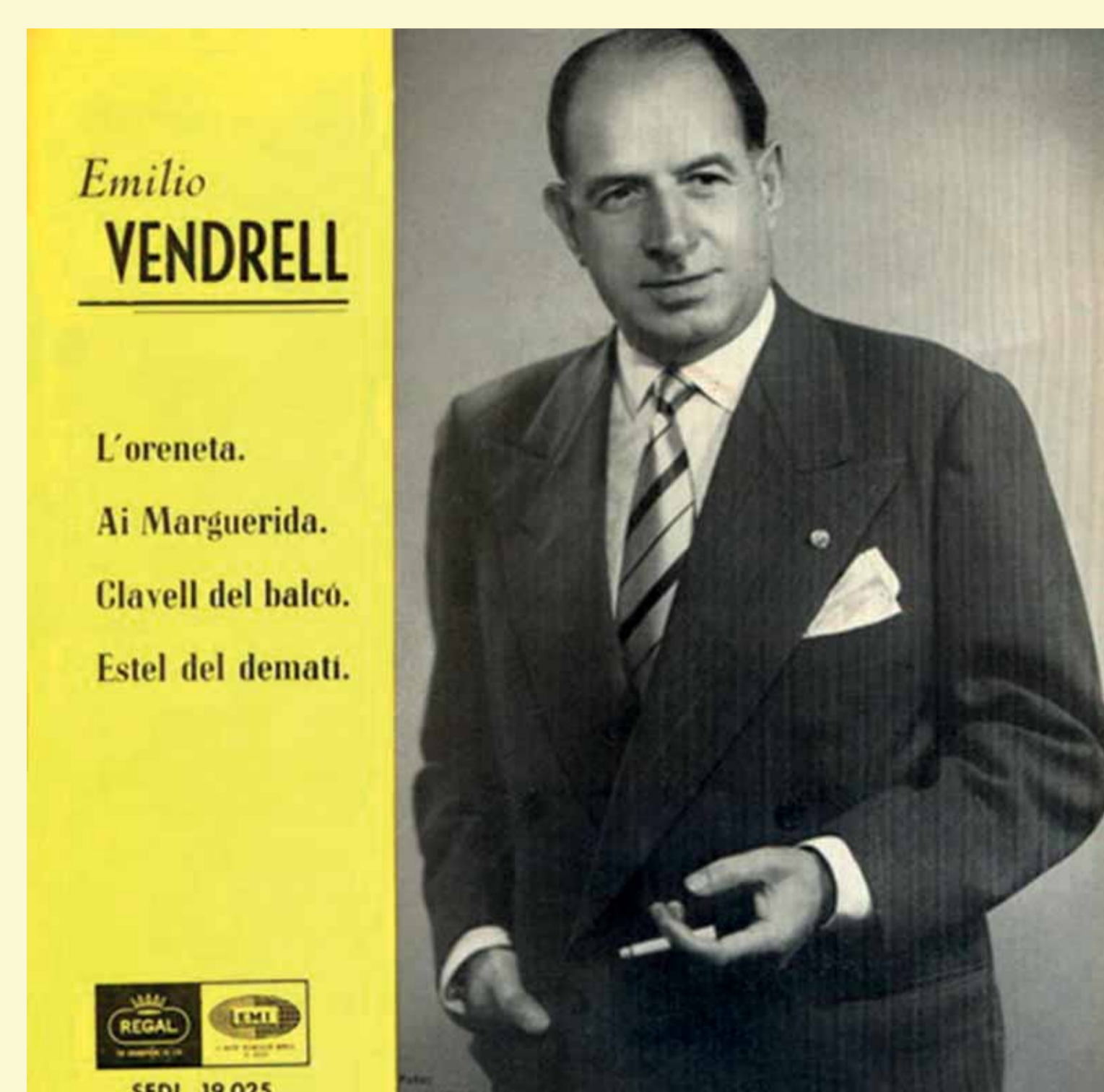
El franquisme, en el seu intent d'aniquilar qualsevol expressió pública de la cultura catalana, no va permetre fins al 1946, l'aparició d'alguna publicació en llengua catalana. L'aïllament a què es trobaven sotmesos els escriptors de l'interior, accentuava, encara més, la manca d'efectius en un col·lectiu severament afectat per l'exili. Les xarxes culturals es basaven solament en els contactes personals i activitats privades com tertúlies i reunions semiclandestines que donaven lloc a publicacions de tiratge reduït, la qual cosa feia que fossin poc conegudes i que arribessin molt tard als cercles minoritaris interessats.

Les autoritats només accediren a permetre l'aparició d'alguns llibres, com obres clàssiques de Santiago Rusiñol i de Joaquim Ruyra o la col·lecció de l'Editorial Selecta. Un dels altres llibres permesos, amb gran èxit, fou *La Teca*, del manresà Ignasi Domènech, fet que va posar en guàrdia alsensors davant la mena de llibres que es podien publicar. La llengua catalana només havia de servir de vehicle de productes minoritaris i prescindibles, amb un aire poc popular. Alguns sectors ultramuntans es planyien de la presència d'alguns llibres catalans als aparadors perquè els veien com un signe de la persistència del "problema

catalán". Una altra de les excepcions van ser les reedicions de cinc títols de Josep Maria Folch i Torres, dins la Biblioteca Patufet, amb uns tiratges alts i populars.

ELS CONTES EN CATALÀ

El Patufet, revista infantil de notable èxit en temps de la República, no es tornà a editar en català fins al desembre de 1968. Amb tot, es podien trobar alguns llibres en català als aparadors de les llibreries, bàsicament contes. La primera revista en català de la postguerra es publicà sota l'empareda del seminari de Solsona el març de 1951 amb el nom de *L'Infantil*.

▲ 1959. Portada d'un disc d'Emili Vendrell.

▲ 1952. Elenc de ràdioteatre de Ràdio Manresa.

▲ 1959. Portada de fulletó de Cineclub.

12 IMMIGRACIÓ: SOBREVIURE AMB ELS PEUS

Votar amb els peus o emigrar és el subterfugi que els queda a les classes populars rurals (masovers, parcers, petits pagesos, jornalers) vençudes per la guerra i després per la fam i l'explotació dels amos. Des de l'interior de Catalunya i des de diversos pobles de l'Estat, la supervivència al règim franquista va passar per l'emigració cap a les ciutats industrials catalanes.

DEL CAMP A LA CIUTAT

La duresa econòmica dels primers anys de la postguerra va fer que la situació de molts parcers, arrendataris o masovers al camp fos molt dura. Una de les solucions per sobreviure va ser anar a la ciutat a buscar feina. Pagesos dels pobles dels altiplans del Bages o de les comarques de ponent, principalment de la Segarra, l'Alt Urgell, la Noguera, els Pallars, etc., van marxar del poble i van venir a buscar feina a Manresa.

La nostra era la primera gran ciutat industrial que trobava la gent que venia de ponent amb tren. L'estació del Nord es va convertir en un centre receptor d'aquesta immigració, juntament amb la que arribava d'altres llocs de l'estat per la banda sud, de Barcelona.

D'ESPANYA A CATALUNYA

Els anys quaranta i cinquanta la repressió brutal del camp espanyol, que va recaure sobre les classe proletàries, va obligar molta gent a marxar. Andalusos, murcians, castellans, lleonesos i gallecs entre altres resisteixen el nou règim i la repressió, marxant de la seva terra. Els jornalers del camp espanyol "votaven contra els seus amos amb els peus". Ja als anys quaranta es va produir l'arribada dels primers immigrants, procedents sobretot d'Andalusia, que fugien de

la falta de feina, la gana i la repressió política. Les famílies, normalment nombroses, van començar anant de rellogats. El problema de l'habitatge va començar a ser un problema social greu i es començaren a projectar nous barris. Aquests van ser els primers *altres catalans* de Manresa.

De nou el tren va ser un element clau en aquests moviments. Manresa, que en aquell moment era una de les grans ciutats industrials de Catalunya, es convertí en un pol d'atracció d'aquesta població que la misèria i la repressió empenyia a buscar una nova vida.

SOBREVIURE

L'arribada als anys quaranta i cinquanta d'un gran nombre de persones en una ciutat mancada d'habitatges socials i dels serveis més necessaris va fer que la principal ocupació de molts dels nousvinguts i dels que ja hi vivien fos sobreviure. A Manresa faltaven uns tres mil pisos i per això van aparèixer barraques o habitatges d'autoconstrucció a molts punts allunyats del centre, com Sant Pau, Font dels Llops, Santa Caterina, Mion, Tossal del Coro, rellogats als pisos o en els anomenats "*llits calents*": quan una persona es llevava per anar a treballar, una altra ocupava el mateix llit.

▲ Circa 1950. Carrers sense esfaltar en les noves barriades aixecades per a l'immigració: Mion, Tossal de Coro, Sant Pau...

